

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ»
КЗ «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
КВНЗ «ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ

Освіта збереже Україну!

Матеріали І Всеукраїнських Прокопенківських читань

(10 червня 2022 року)

м. Харків

Головний редактор:

БОЙЧУК Юрій – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Редакційна колегія:

АСТАХОВА Катерина – доктор історичних наук, професор, ректор Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»;

БЄЛОВА Людмила – доктор соціологічних наук, професор, директор ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, президент громадської спілки «Харківський університетський консорціум»;

БАШКІР Ольга – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, голова РМУ ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

БЕРЕЖНА Світлана – доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ГОЛОБОРОДЬКО Костянтин – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ДОВЖЕНКО Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ЛУК'ЯНОВА Лариса – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

ПОКРОСВА Любов – кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»;

ПОНОМАРЬОВА Галина – доктор педагогічних наук, професор, ректор КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»;

ПОНОМАРЬОВА Наталія – доктор педагогічних наук, професор, декан фізико-математичного факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди ;

ЦАПКО Алла – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ЧЕРНІКОВА Інна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ШАПОВАЛОВА Олена – начальник редакційно-видавничого відділу ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

*Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 6 від 15 червня 2022 року)*

Освіта збереже Україну! : матеріали I Всеукраїнських Прокопенківських читань, Харків, 10 черв. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. – Харків, 2022. – 399 с.

У збірнику відображено тези I Всеукраїнських Прокопенківських читань, присвячених ушануванню пам'яті доктора педагогічних наук, професора, академіка Національної академії педагогічних наук України, заслуженого працівника народної освіти України, Почесного громадянина м. Харкова Прокопенка Івана Федоровича. Він містить роздуми і спогади, пов'язані з постаттю великого педагога сучасності, його думками про націєтворчу місію Вчителя, роль педагогічних університетів як унікальних освітньо-виховних і культурно-духовних центрів підготовки вчителів.

Матеріали стануть у пригоді науковцям, учителям, докторантам, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, практичним працівникам у галузі освіти.

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ Пономарьова Г.Ф.	285
ВИБІР ПРОФЕСІЇ: УРОКИ ІВАНА ФЕДОРОВИЧА ПРОКОПЕНКА Пономарьова Н.О.	295
ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕЛІТИ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Постригач Н.О.	299
ІННОВАЦІЙНІ ПОЗИЦІЇ І.Ф. ПРОКОПЕНКА В ДОСЛІДЖЕННІ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ТА В ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ ВИДАТНОГО КЕРІВНИКА Радченко Л.П.	305
ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ОСВІТЯНСЬКИХ ВИМІРАХ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ІНІЦІАТИВНИХ ПЕДАГОГІВ Рибалко Л.С., Овсяк Д.Р., Карась А.Г.	311
ІННОВАЦІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ Рядинська І.А.	316
ПАРТНЕРСТВО – КОНСТАНТА ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ІВАНА ПРОКОПЕНКА І ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ Се Кежань	321
ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА – МІСІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ Скотна Н.В.	324
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ Смолянук Н.М., Партола В.В., Кабанська О.С.	328
МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НОВУ ЕПОХУ: ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ПОГЛЯДІВ ПЕДАГОГА-ГУМАНІСТА Й ЕКОНОМІСТА ІВАНА ФЕДОРОВИЧА ПРОКОПЕНКА Соляр В.В.	333
БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ Ткаченко Л. П.	341
ПІДХОДИ НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ» У Юе, Пісоцька М.Е.	344
ДОСЛІДНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕЛІТИ Франчук Т.Й.	349
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ФОРМ ТА МЕТОДІВ «ВІРТУАЛЬНОЇ ОСВІТИ» Хіріна Г.О.	355

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ОСВІТЯНСЬКИХ ВИМІРАХ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ІНІЦІАТИВНИХ ПЕДАГОГІВ

Рибалко Л.С.

кандидат педагогічних наук, професорка

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна, e-mail: akme15@ukr.net

Овсюк Д.Р.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна, e-mail: darakharkov@hnpu.edu.ua

Карась А.Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна, e-mail: andreykaras1987@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6928545>

Україна невпинно рухається до європейської інтеграції в освіті, одним з головних завдань якої є створення рівних умов навчання для чоловіків та жінок з подальшим обранням професії. Головним напрямом реалізації цієї стратегії є «забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання,…» [1, ст. 420 п. 1]. Незважаючи на декларування подібної тези, як свідчать дослідження [2], у педагогічних колективах існує гендерний дисбаланс, що ускладнює досягнення гендерної рівності в освітянській практиці. Це шкодить самореалізації учасників освітнього процесу. Реалізація гендерного підходу в освітніх процесах дозволяє подолати гендерні стереотипи, створити простір рівних можливостей для хлопців та дівчат в навчанні та вихованні, розширити уявлення про шляхи самореалізації, які не обмежені традиційними гендерними установками.

Мета – проаналізувати досвід ініціативних педагогів, які реалізують гендерний підхід в освітньому процесі для того, щоб сформулювати уявлення

про гендер як соціостать. До цього висновку доходить В. Кравець, розглядаючи теорії гендеру. Учений визначає, що поняття «гендер» – це так звана соціальна стать, тобто система взаємин між чоловіками і жінками, створена через соціальні зв'язки (на відміну від природних взаємин) [3, с.12].

Суть гендерного підходу – розуміння, що більшість уявлень про чоловічі та жіночі ролі зумовлені не природними відмінностями, а соціальним конструюванням [4]. Саме соціум визначає та регулює стереотипи поведінки, діяльності, міжстатевих відносин, навіть змістове наповнення понять «чоловік» та «жінка». Основним положенням гендерного підходу, яким керуються освітяни, є відмова від біологічно обумовленої гендерної сегрегації; створення такого освітнього простору, в якому психологічні відмінності хлопців та дівчат будуть ураховані так, щоб стати не бар'єрами, а передумовою успішної самореалізації молоді [4]. Реалізація гендерного підходу в освіті полягає в подоланні негативних проявів гендерних установок, розширенні можливостей самореалізації здобувачів освіти, розвитку гендерної рівності в соціумі, самовираженні особистості з позиції соціостаті.

Важливим завданням, що постає перед педагогічними працівниками ЗЗСО, є допомога в пошуку таких шляхів самореалізації здобувачів, які б повною мірою відповідали їхнім інтересам, талантам і здібностям. Подолання існуючого стереотипу про «типово чоловічі» та «типово жіночі» професії та розширення зон потенційної самореалізації дівчат та жінок обумовило створення філії жіночої спільноти «Дівчата STEM» у Харківській спеціалізованій школі I-III ступенів №87 Харківської міської ради Харківської області. STEM-галузь – це наука (science), технології (technology), інженерія (engineering) та математика (mathematics), традиційно «чоловічі» професії. Галузь швидко розвивається та є перспективною для майбутньої професійної діяльності. Як зазначено на сайті спільноти, ініціатива «Дівчата STEM» спрямована на подолання гендерних стереотипів при виборі професії та на підвищення віри дівчат у власні здібності й

можливість побудувати STEM кар'єру в Україні [5].

Учителі, адміністрація закладу долучилися до проєкту на початку 2021/2022 н.р. та провели чимало заходів для популяризації STEM-освіти серед дівчаток. У листопаді 2021 р. учениці школи взяли участь у всеукраїнському #STEMGirlschallenge. Учасниці записували короткі ролики про свої побутові лайфгаки та давали їм наукове пояснення. Дівчатка та вчительки отримали приз за активну участь – 3d-ручки та робота. У грудні 2021 р. було проведено дискусію про жіноче лідерство. Учасниці переглядали відео та дискутували про жіноче лідерство в Україні, шляхи та перспективи самореалізації сучасної української жінки в бізнесі та науці. Також протягом грудня дівчата та вчительки закладу взяли участь у проєкті «Очі – дзеркало душі», в якому дослідили людські очі в різних наукових сферах. Результати дослідження (зорова гімнастика, міні-буклет з рекомендаціями щодо збереження здоров'я очей, онлайн-діагностика зору, лайфгаки з профілактики зниження зору) було презентовано іншим учням і вчителям закладу. Напередодні початку війни до Міжнародного жіночого дня було проведено онлайн-зустріч із науковицями у форматі конференції. А. Косогор, д-р фізико-математичних наук, ін-ту магнетизму НАН України; А. Островерх, д-р технічних наук, ін-т проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України та К. Тереміленко, к. хім. наук, доц. КНУ ім. Т. Шевченка розповіли про власний шлях до визнання, актуальні напрями наукових досліджень та власний науковий пошук, а також про те, як поєднують науку та повсякденне життя. Також у лютому 2022 р. в школі відбулося заняття з основи робототехніки та програмування.

Початок війни не зупинив юних дослідниць. У травні 2022 р. відбувалася онлайн-зустріч учасниць, присвячена Міжнародному дню жінок в інженерії. На зустрічі було презентовано розробку філії – telegram-чатбот для визначення схильності до певного напрямку у STEM. Слід додати, що заклад та учасниці ініціативи розповсюджують передовий власний досвід серед молоді на таких популярних соціальних платформах, як Instagram та

Tiktok.

У межах дослідження пропонуємо в процесі підготовки майбутніх психологів якомога ширше використовувати ідеї гендерного підходу. Це зумовлено завданнями, які постають перед психологом, а саме: психологічний супровід розвитку особистості; психологічна підтримка та допомога людині під час долаття кризових станів. Підготовка майбутніх психологів на ідеях гендерного підходу допоможе у вирішенні внутрішніх конфліктів клієнтів, пов'язаних із гендерною позицією, гендерними стереотипами; підтримці гармонійного розвитку та самореалізації особистості; формуванні гендерної рівності у колективах; розвитку гендерної культури українського суспільства.

Однією з форм роботи, яка залучає майбутніх психологів до ідей гендерного підходу, є науково-дослідна діяльність. Здобувачі вищої освіти зі спеціальності «Психологія» Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «ХАІ» активно ведуть науковий пошук у студентському науковому товаристві за такими напрямками: розбудова гендерної рівності, розвиток гендерної культури в суспільстві, гендерна соціалізація дітей та підлітків, долаття гендерних установок у сімейних стосунках, побудова міжстатевих стосунків на засадах гендерної рівності. Наукові нароби майбутніх психологів представляються у щорічному Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт у галузі «Гендерні дослідження». До Міжнародного дня жінок та дівчат у науці університетом проводиться міжвузівський семінар «Актуальні питання сучасного соціогуманітарногоснання». На семінарі висвітлюються гендерні питання, як-от: роль жінки у науці, психологічні особливості жінок-дослідників. За результатами заходу видається збірник наукових праць.

Участь майбутніх психологів у науково-дослідницькій роботі розвиває їхню гендерну компетентність, підвищує професіоналізм майбутніх фахівців, надає широкі можливості для професійної самореалізації. Окрім того, широке використання ідей гендерного підходу фахівцями буде формувати рівне,

гармонійне та толерантне суспільство.

Таким чином, гендерний підхід в освітянських вимірах – це розвиток особистості, який не обмежено уявленнями про традиційно «жіночі» або «чоловічі» ролі. Реалізацією гендерного підходу в освіті ускладнено через низьку обізнаність педагогічних працівників щодо його положень та існуючий гендерний дисбаланс кадрів. Вивчення досвіду ініціативних педагогів розширить можливості педагогічних працівників підтримувати вільну від гендерних стереотипів самореалізацію здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 01.07.2022).
2. Гендерні відмінності у сфері зайнятості, освіти та навчання в Україні в контексті угоди про асоціацію. URL: http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Doslid_01_2021_WEB_NEW_2.pdf (дата звернення: 01.07.2022).
3. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : моногр. / В. П.Кравець та ін.; за заг.ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга, 2013. 448 с
4. Шлєіна Л. І., Адамович А. Є Інтеграція гендерного в навчально-виховний процес ЗВОЮ. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 4(9). С. 379–388.
5. Дівчата STEM. URL: <https://divchata-stem.org> (дата звернення: 01.07.2022).